

BREZPLAČEN VZOREC

Ustavna ureditev

Ustavna ureditev Republike Slovenije, ureditev institucij Evropske unije in njenega pravnega sistema ter predpisi, ki urejajo človekove in otrokove pravice in temeljne svoboščine

6 od 71 poglavij tega vsebinskega sklopa

Rdeča črta pod naslovom označuje poglavje, ki sodi med temeljna znanja.

K

USTAVNA UREDITEV REPUBLIKE SLOVENIJE

1. PODLAGE ZA SPREJEM USTAVE RS

(PRAVNI DOKUMENTI)

Ustava, kot temeljni in hkrati najvišji pravni akt, **mora biti bistveno trajnejša** kot zakoni in drugi pravni akti, zato si ustavodajalec prizadeva čimbolj zavarovati njene norme pred prepogostim spreminjanjem (zlasti kot posledice kratkotrajnih in parcialnih političnih interesov). Ta težnja je navadno vgrajena tudi v Ustavi, ki praviloma ne predvideva postopka za sprejem nove Ustave (ustavodajni postopek), temveč ureja zgolj postopek za njeno spreminjanje oziroma dopolnjevanje (ustavnorevidijski postopek). Spremembe, do katerih nenehno in neizogibno prihaja v vsaki družbi, zahtevajo tudi ustrezne spremembe ustavne ureditve. Posledica pretiranega poudarjanja potrebe po stabilnosti in trajnosti ustave pa je lahko ta, da postane ustava neustrezna podlaga za uravnavanje družbenih odnosov. Pretirane zahteve po realnosti ustave, ki naj bi povsem izražala družbeno stvarnost, pa nujno predvidevajo njeno pogosto spreminjanje in s tem nestabilnost pravnega reda. Kompromis med tema dvema težnjama (stabilnostjo in realnostjo ustave) se izraža v posebnem postopku za spremembo Ustave. Ta določa zahtevnejše pogoje, ki morajo biti izpolnjeni, da se lahko ustava spremeni, vendar ti niso pretirano omejevalni ali celo izključevalni.

2. UVODNI DEL USTAVE RS

(PREAMBULA)

Ustava RS je sestavljena iz **uvoda**, ki mu pravimo tudi **preambula** in besedila členov ali drugače rečeno normativnega dela.

Preambula se opira na:

1. temeljno ustavno listino o samostojnosti in neodvisnosti RS
2. temeljne človekove pravice in svoboščine
3. pravico slovenskega naroda do samoodločbe
4. večstoletni boj Slovencev za narodno osvoboditev
5. subjekt, ki je sestavo sprejel (Skupščina RS)

Preambula Ustave Republike Slovenije se glasi:

Razglasitev

Ker je izpolnjen pogoj iz tretjega odstavka 438. člena ustave Republike Slovenije, sprejema Skupščina Republike Slovenije na skupni seji vseh zborov dne 23. decembra 1991 na podlagi 440. člena ustave Republike Slovenije

ODLOK O RAZGLASITVI USTAVE REPUBLIKE SLOVENIJE

Razglša se ustava Republike Slovenije, ki jo je sprejela Skupščina Republike Slovenije na seji Družbeno-političnega zbora dne 23. decembra 1991, na seji Zbora občin dne 23. decembra 1991 in na seji Zbora združenega dela dne 23. decembra 1991.

Preambula

Izhajajoč iz Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, ter temeljnih človekovih pravic in svoboščin, temeljne in trajne pravice slovenskega naroda do samoodločbe, in iz zgodovinskega dejstva, da smo Slovenci v večstoletnem boju za narodno osvoboditev izoblikovali svojo narodno samobitnost in uveljavili svojo državnost, sprejema Skupščina Republike Slovenije Ustavo Republike Slovenije.

3. ZGRADBA USTAVE RS

(POGLAVJA)

Ustava Republike Slovenije je najvišji pravni akt v državi. Sedaj veljavna Ustava je bila sprejeta 23. decembra 1991 in temelji na Temeljni ustavni listini (TUL), ki je uredila razglasitev Republike Slovenije za samostojno in neodvisno državo in s tem povezana vprašanja, ter zagotovitev varstva človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

Ustava RS je sestavljena iz uvoda, ki mu pravimo tudi **preambula** in besedila členov ali drugače rečeno **normativnega dela**.

Ustava v **normativnem delu** opredeljuje:

- človekove pravice in temeljne svoboščine,
- gospodarska in socialna razmerja,
- državno ureditev,
- samoupravo,
- javne finance,
- ustavnost in zakonitost,
- položaj in vlogo Ustavnega sodišča ter
- postopek za spremembo Ustave.

Tako kot zakone Ustavo sprejema in spreminja **Državni zbor**, vendar je pri tem potrebno soglasje **večjega števila poslancev kot za sprejem zakona**. Za spremembo Ustave mora glasovati najmanj **dve tretjini vseh poslancev**.

Naloga **Ustavnega sodišča** je predvsem presojanje ustavnosti, državljani pa se lahko nanj obrnejo tudi v primerih, ko so jim bile kršene človekove pravice in temeljne svoboščine, pa tega niso uspeli uveljaviti pred rednimi sodišči.

4. SPLOŠNE DOLOČBE USTAVE RS

(OPREDELITEV DRŽAVE, PODLAGE ZA PRENOS SUVERENIH PRAVIC NA MEDNARODNE ORGANIZACIJE, VSTOP V OBRAMBNE ZVEZE, DRŽAVNI SIMBOLI, NAČELO DELITVE OBLASTI, VERSKE SKUPNOSTI, POLOŽAJ TUJCEV)

OPREDELITEV DRŽAVE:

Slovenija je **demokratična** republika.

V Sloveniji ima **oblast ljudstvo**. Odločanje o družbeni stvareh posredno (volitve) ali neposredno (referendum, plebiscit).

Slovenija je **pravna** in **socialna** država. **Pravna** država temelji na pravilih, predpisanih v ustavi in zakonih ter zagotavlja presojo konkretnih primerov s strani neodvisnih sodišč. Načela pravne države so: sodni nadzor nad pravilnostjo delovanja državnih organov, neodvisnost sodstva, spoštovanje splošne priznanih človekovih pravic in temeljnih svoboščin, pravičnost, varnost in načelo delitve oblasti. Slovenija je tudi **socialna** država saj se trudi zagotavljati vsakomur življenje, vredno človekovega dostojanstva in pogoje za osebni razvoj. Država zagotavlja osnovni življenjski standard, zagotovljena je pravica do osnovne življenjske varnosti.

Slovenija je država vseh svojih državljanek in državljanov, ki temelji na trajni in neodtujljivi pravici slovenskega naroda do samoodločbe.

PODLAGE ZA PRENOS SUVERENIH PRAVIC NA MEDNARODNE ORGANIZACIJE IN VSTOP V OBRAMBNE ZVEZE:

Slovenija lahko z mednarodno pogodbo, ki jo ratificira državni zbor z dvotretjinsko večino glasov vseh poslancev, **prenese izvrševanje dela suverenih pravic na mednarodne organizacije**, ki temeljijo na spoštovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin, demokracije in načel pravne države, ter vstopi v obrambno zvezo z državami, ki temeljijo na spoštovanju teh vrednot.

Pred ratifikacijo mednarodne pogodbe iz prejšnjega odstavka lahko državni zbor razpiše referendum. Predlog je na referendumu sprejet, če zanj glasuje večina volivcev, ki so veljavno glasovali. Državni zbor je vezan na izid referendumu. Če je bil referendum izveden, glede zakona o ratifikaciji take mednarodne pogodbe referendumu ni dopustno razpisati.

Pravni akti in odločitve, sprejeti v okviru mednarodnih organizacij, na katere Slovenija prenese izvrševanje dela suverenih pravic, se v Sloveniji uporabljajo v skladu s pravno

ureditvijo teh organizacij.

V postopkih sprejemanja pravnih aktov in odločitev v mednarodnih organizacijah, na katere Slovenija prenese izvrševanje dela suverenih pravic, vlada sproti obvešča državni zbor o predlogih takih aktov in odločitev ter o svoji dejavnosti. Državni zbor lahko o tem sprejema stališča, vlada pa jih upošteva pri svojem delovanju. Razmerja med državnim zborom in vlado iz tega odstavka podrobneje ureja zakon, ki se sprejme z dvotretjinsko večino glasov navzočih poslancev.

Ta ureditev je ustrezna in zadostna ustavna podlaga za članstvo Slovenije v **EU in NATO** ter v drugih tovrstnih mednarodnih organizacijah. Z določbe 1. odst. 3. a člena je nedvoumno razvidno, da lahko Slovenija na mednarodne organizacije prenaša **le del** svoje suverenosti. Poleg tega je z besedno zvezo »prenos izvrševanja dela suverenih pravic« poudarjeno, da se del suverenosti prenaša le »v izvrševanje«, s čimer je mišljeno, da se Slovenija prenesenemu delu svoje suverenosti **ne odreka za vselej** (lahko ga v prihodnje ponovno prevzame v svoje izvrševanje), vendar pa to ne pomeni, da je preneseni del suverenosti ustavno pogojen ali omejen v kakršnemkoli drugem pomenu, razen kolikor je seveda okvirno pogojen s spoštovanjem človekovih pravic, demokracije in pravne države. To npr. pomeni, da se je prenesenemu delu suverenosti na EU Slovenija za čas trajanja prenosa pravno v celoti odpovedala ter tako priznala supremacijo oziroma primarnost pravne ureditve EU (kar izhaja tudi iz 3. odst. 3. a člena).

DRŽAVNI SIMBOLI:

Grb Slovenije ima obliko ščita. V sredini ščita je na modri podlagi lik Triglava v beli barvi, pod njim sta dve valoviti modri črti, ki ponazarjata **morje** in **reke**, nad njim pa so v obliki navzdol obrnjenega trikotnika razporejene tri zlate šesterokrake zvezde. Ščit je ob stranicah rdeče obrobljen. Grb se oblikuje po določenem geometrijskem in barvnem pravilu.

Zastava Slovenije je belo-modro-rdeča slovenska narodna zastava z grbom Slovenije. Razmerje med širino in dolžino zastave je ena proti dve. Barve zastave gredo po vrstnem redu: bela, modra, rdeča. Vsaka barva zavzema po širini tretjino prostora zastave. Grb je v levem gornjem delu zastave tako, da sega z eno polovico v belo polje, z drugo pa v modro.

Himna Slovenije je Zdravljica. Po zakonu je himna 7. kitica Zdravljice, po Ustavi cela Zdravljica. Besedilo je napisal France Prešeren. Himno je uglasbil **Stanko Premrl (1989)**.

Uporabo grba, zastave in himne ureja *Zakon o grbu, zastavi in himni Republike Slovenije ter o slovenski narodni zastavi* (Uradni list RS, št. 67/94).

NAČELO DELITVE OBLASTI:

Slovenija je država vseh svojih državljanek in državljanov, ki temelji na trajni in neodtujljivi pravici slovenskega naroda do samoodločbe.

V Sloveniji ima **oblast ljudstvo**. Državljanke in državljanji jo izvršujejo neposredno in z volitvami, po načelu delitve oblasti na **zakonodajno, izvršilno** in **sodno**.

VERSKÉ SKUPNOSTI:

Država in verske skupnosti so **ločene**. Verske skupnosti so **enakopravne**; njihovo delovanje je svobodno.

POLOŽAJ TUJCEV:

Tujci imajo v Sloveniji v skladu z mednarodnimi pogodbami vse pravice, zagotovljene s to ustavo in z zakoni, razen tistih, ki jih imajo po ustavi ali po zakonu samo državljani Slovenije. Tujci v Sloveniji nimajo volilne pravice (voliti ali biti voljen), omejitev vstopa in čas bivanja v RS skladno z ureditvijo EU.

5. ČLOVEKOVE PRAVICE IN TEMELJNE SVOBOŠČINE

(ENAKOST PRED ZAKONOM, OMEJEVANJE PRAVIC, NEDOTAKLJIVOST ČLOVEKOVEGA ŽIVLJENJA, PREVODE MUČENJA, VARSTVO OSEBNE SVOBODE, ODREDITEV IN TRAJANJE PRIPORA, VARSTVO ČLOVEKOVE OSEBNOSTI IN DOSTOJANSTVA, ENAKO VARSTVO PRAVIC, PRAVICA DO SODNEGA VARSTVA, JAVNOST SOJENJA, PRAVICA DO PRAVNEGA SREDSTVA, PRAVICA DO POVRAČILA ŠKODE, DOMNEVA NEDOLŽNOSTI, NAČELO ZAKONITOSTI V KAZENSKEM PRAVU, PRAVNA JAMSTVA V KAZENSKEM POSTOPKU, PRAVICA DO REHABILITACIJE IN ODŠKODNINE, PREPOVED PONOVRNEGA SOJENJA O ISTI STVARI, SVOBODA GIBANJA, PRAVICA DO ZASEBNE LASTNINE IN DEDOVANJA, PRAVICA DO OSEBNEGA DOSTOJANSTVA IN VARNOSTI, VARSTVO ZASEBNOSTI IN OSEBNOSTNIH PRAVIC, NEDOTAKLJIVOST STANOVANJA, VARSTVO TAJNOSTI PISEM, VARSTVO OSEBNIH PODATKOV, SVOBODA IZRAŽANJA, PRAVICA DO POPRAVKA, SVOBODA VESTI, PRAVICA DO ZBIRANJA IN ZDRUŽEVANJA, VOLILNA PRAVICA, SODELOVANJE PRI UPRAVLJANJU JAVNIH ZADEV, PRAVICA DO PETICIJE, PRAVICA DO UGOVORA VESTI, IZROČITEV, PRIBEŽALIŠČE, SVOBODA DELA, PRAVICA DO SOCIALNE VARNOSTI, PRAVICA DO ZDRAVSTVENEGA VARSTVA, PRAVICE INVALIDOV, ZAKONSKA ZVEZA IN DRUŽINA, PRAVICE IN DOLŽNOSTI STARŠEV, SVOBODNO ODLOČANJE O ROJSTVU OTROK, PRAVICE OTROK, IZOBRAZBA IN ŠOLANJE, AVTONOMNOST UNIVERZE, SVOBODA ZNANOSTI IN UMETNOSTI, PRAVICE IZ USTVARJALNOSTI, IZRAŽANJE NARODNE PRIPADNOSTI, PRAVICA DO UPORABE SVOJEGA JEZIKA IN PISAVE, PREPOVED SPODBUJANJA K NEENAKOPRAVNOSTI IN NESTRPNOSTI, POSEBNE PRAVICE ITALIJANSKE IN MADŽARSKE NARODNE SKUPNOSTI)

ENAKOST PRED ZAKONOM:

V Sloveniji so vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj, invalidnost ali katerokoli drugo osebno okoliščino. Vsi so pred zakonom enaki.

URESNIČEVANJE IN OMEJEVANJE PRAVIC:

Človekove pravice in temeljne svoboščine se uresničujejo neposredno na podlagi ustave. Z zakonom je mogoče predpisati način uresničevanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin, kadar tako določa ustava, ali če je to nujno zaradi same narave posamezne pravice ali svoboščine. Človekove pravice in temeljne svoboščine so omejene samo s pravicami drugih in v primerih, ki jih določa ta ustava. Zagotovljeni sta sodno varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter pravica do odprave posledic njihove kršitve. Nobene človekove pravice ali temeljne svoboščine, urejene v pravnih aktih, ki veljajo v Sloveniji, ni dopustno omejevati z izgovorom, da je ta ustava ne priznava ali da jo priznava v manjši meri.

ZAČASNA RAZVELJAVITEV IN OMEJITEV PRAVIC:

S to ustavo določene človekove pravice in temeljne svoboščine je izjemoma **dopustno začasno** razveljaviti ali omejiti v **vojnem in izrednem stanju**.

Človekove pravice in temeljne svoboščine se smejo razveljaviti ali omejiti le za čas trajanja vojnega ali izrednega stanja, vendar v obsegu, ki ga tako stanje zahteva in tako, da sprejeti ukrepi ne povzročajo neenakopravnosti, ki bi temeljila le na rasi, narodni pripadnosti, spolu, jeziku, veri, političnem ali drugem prepričanju, gmotnem stanju, rojstvu, izobrazbi, družbenem položaju ali katerikoli drugi osebni okoliščini.

Nekaterih pravic se ne sme omejevat **niti v izrednih in vojnih okoliščinah**:

1. nedotakljivost človekovega življenja (Človekovo življenje je nedotakljivo. V Sloveniji ni smrtne kazni.),
2. prepoved mučenja (Nihče ne sme biti podvržen mučenju, nečloveškemu ali ponižujočemu kaznovanju ali ravnanju. Na človeku je prepovedano delati medicinske ali druge znanstvene poskuse brez njegove svobodne privolitve.),
3. varstvo človekove osebnosti in dostojanstva (Zagotovljeno je spoštovanje človekove osebnosti in njegovega dostojanstva v kazenskem in v vseh drugih pravnih postopkih, in prav tako med odvzemom prostosti in izvrševanjem kazni. Prepovedano je vsakršno nasilje nad osebami, ki jim je prostost kakorkoli omejena, ter vsakršno izsiljevanje priznanj in izjav.),
4. domneva nedolžnosti (Kdor je obdolžen kaznivega ravnanja, velja za nedolžnega, dokler njegova krivda ni ugotovljena s pravnomočno sodbo.),
5. načelo zakonitosti v kazenskem pravu (Nihče ne sme biti kaznovan za dejanje, za katero ni zakon določil, da je kaznivo, in ni zanj predpisal kazni, še preden je bilo dejanje storjeno. Dejanja, ki so kazniva, se ugotavljajo in kazni zanje izrekajo po zakonu, ki je veljal ob storitvi dejanja, razen če je novi zakon za storilca milejši.),
6. pravna jamstva v kazenskem postopku (Vsakomur, ki je obdolžen kaznivega dejanja, morajo biti ob popolni enakopravnosti zagotovljene tudi naslednje pravice:
 - da ima primeren čas in možnosti za pripravo svoje obrambe;
 - da se mu sodi v njegovi navzočnosti in da se brani sam ali z zagovornikom;
 - da mu je zagotovljeno izvajanje dokazov v njegovo korist;
 - da ni dolžan izpovedati zoper sebe ali svoje bližnje, ali priznati krivdo.),
7. svoboda vesti (Izpovedovanje vere in drugih opredelitev v zasebnem in javnem življenju je svobodno. Nihče se ni dolžan opredeliti glede svojega verskega ali drugega prepričanja. Starši imajo pravico, da v skladu s svojim prepričanjem zagotavljajo svojim otrokom versko in moralno vzgojo. Usmerjanje otrok glede verske in moralne vzgoje mora biti v skladu z otrokovo starostjo in zrelostjo ter z njegovo svobodo vesti, verske in druge opredelitve ali prepričanja.).

VARSTVO OSEBNE SVOBODE:

Vsakdo ima pravico do osebne svobode. Nikomur se ne sme vzeti prostost, razen v

primerih in po postopku, ki ga določa zakon. Vsakdo, ki mu je odvzeta prostost, mora biti v materinem jeziku ali v jeziku, ki ga razume, takoj obveščen o razlogih za odvzem prostosti. V čim krajšem času mu mora biti tudi pisno sporočeno, zakaj mu je bila prostost odvzeta. Takoj mora biti poučen o tem, da ni dolžan ničesar izjaviti, da ima pravico do takojšnje pravne pomoči zagovornika, ki si ga svobodno izbere, in o tem, da je pristojni organ na njegovo zahtevo dolžan o odvzemu prostosti obvestiti njegove bližnje.

SVOBODA GIBANJA:

Vsakdo ima pravico, da se prosto giblje in si izbira prebivališče, da zapusti državo in se vanjo kadarkoli vrne. Ta pravica se sme omejiti z zakonom, vendar samo, če je to potrebno, da bi se zagotovil potek kazenskega postopka, da bi se **preprečilo širjenje nalezljivih bolezni**, se zavaroval javni red, ali če to zahtevajo interesi obrambe države. **Tujcem se na podlagi zakona** lahko omeji vstop v državo in čas bivanja v njej.

IZROČITEV:

Državljana Slovenije ni dovoljeno izročiti ali predati, razen če obveznost izročitve ali predaje izhaja iz mednarodne pogodbe.

PRAVICE V KAZENSKEM POSTOPKU

PRAVICA DO SODNEGA VARSTVA:

Vsakdo ima pravico, da o njegovih pravicah in dolžnostih ter o obtožbah proti njemu brez nepotrebnega odlašanja odloča neodvisno, nepristransko in z zakonom ustanovljeno sodišče. Sodi mu lahko samo sodnik, ki je izbran po pravilih, vnaprej določenih z zakonom in s sodnim redom.

PRAVICA DO PRAVNEGA SREDSTVA:

Vsakomur je zagotovljena pravica do pritožbe ali drugega pravnega sredstva proti odločbam sodišč in drugih državnih organov, organov lokalnih skupnosti in nosilcev javnih pooblastil, s katerimi ti odločajo o njegovih pravicah, dolžnostih ali pravnih interesih.

PRAVICA DO POVRAČILA ŠKODE:

Vsakdo ima pravico do povračila škode, ki mu jo v zvezi z opravljanjem službe ali kakšne druge dejavnosti državnega organa, organa lokalne skupnosti ali nosilca javnih pooblastil s svojim protipravnim ravnanjem stori oseba ali organ, ki tako službo ali dejavnost opravlja. Oškodovanec ima pravico, da v skladu z zakonom zahteva povračilo tudi neposredno od tistega, ki mu je škodo povzročil.

NAČELO ZAKONITOSTI V KAZENSKEM PRAVU:

Nihče ne sme biti kaznovan za dejanje, za katero ni zakon določil, da je kaznivo, in ni zanj predpisal kazni, še preden je bilo dejanje storjeno.

Dejanja, ki so kazniva, se ugotavljajo in kazni zanje izrekajo po zakonu, ki je veljal ob storitvi dejanja, razen če je novi zakon za storilca milejši.

DOMNEVA NEDOLŽNOSTI:

Kdor je obdolžen kaznivega ravnanja, velja za nedolžnega, dokler njegova krivda ni ugotovljena s pravnomočno sodbo.

VARSTVO ČLOVEKOVE OSEBNOSTI IN DOSTOJANSTVA:

Zagotovljeno je spoštovanje človekove osebnosti in njegovega dostojanstva v kazenskem in v vseh drugih pravnih postopkih, in prav tako med odvzemom prostosti in izvrševanjem kazni.

Prepovedano je vsakršno nasilje nad osebami, ki jim je prostost kakorkoli omejena, ter vsakršno izsiljevanje priznanj in izjav.

JAVNOST SOJENJA:

Sodne obravnave so **javne**. Sodbe se izrekajo **javno**. Izjeme določa zakon (npr. mladoletnost, spolni delikt, ipd.).

ENAKO VARSTVO PRAVIC:

Vsakomur je zagotovljeno enako varstvo njegovih pravic v postopku pred sodiščem in pred drugimi državnimi organi, organi lokalnih skupnosti in nosilci javnih pooblastil, ki odločajo o njegovih pravicah, dolžnostih ali pravnih interesih.

PREPOVED PONOVNEGA SOJENJA O ISTI STVARI:

Nihče ne sme biti ponovno obsojen ali kaznovan zaradi kaznivega dejanja, za katero je bil kazenski postopek zoper njega pravnomočno ustavljen ali je bila obtožba zoper njega pravnomočno zavrnjena, ali je bil s pravnomočno sodbo oproščen ali obsojen.

PRAVICA DO REHABILITACIJE IN ODŠKODNINE:

Kdor je bil po krivem obsojen za kaznivo dejanje ali mu je bila prostost neutemeljeno odvzeta, ima pravico do rehabilitacije, do povrnitve škode, in druge pravice po zakonu.

ODREDITEV IN TRAJANJE PRIPORA:

Oseba, za katero obstaja utemeljen sum, da je storila kaznivo dejanje, se sme pripreti samo na podlagi odločbe sodišča, kadar je to neogibno potrebno za potek kazenskega postopka ali za varnost ljudi. Ob priporu, najkasneje pa v 24 urah po njem, mora biti priprtemu vročena pisna, obrazložena odločba. Proti tej odločbi ima priprti pravico do pritožbe, o kateri mora sodišče odločiti v 48 urah. Pripor sme trajati samo toliko časa, dokler so za to dani zakonski razlogi, vendar **največ tri mesece** od dneva odvzema prostosti. Vrhovno sodišče sme pripor podaljšati še za nadaljnje tri mesece. Če do izteka teh rokov obtožnica ni vložena, se obdolženec izpusti.

NEDOTAKLJIVOST ČLOVEKOVE ZASEBNOSTI

PRAVICA DO ZASEBNE LASTNINE IN DEDOVANJA:

Zagotovljena je pravica do zasebne lastnine in dedovanja.

NEDOTAKLJIVOST STANOVANJA:

Stanovanje je nedotakljivo. Nihče ne sme brez odločbe sodišča **proti volji stanovalca**

vstopiti v tuje stanovanje ali v druge tuje prostore, niti jih ne sme preiskovati. Pri preiskavi ima pravico biti navzoč tisti, čigar stanovanje ali prostori se preiskujejo, ali njegov zastopnik. Preiskava se sme opraviti samo v navzočnosti dveh prič. Pod pogoji, ki jih določa zakon, sme uradna oseba brez odločbe sodišča vstopiti v tuje stanovanje ali v tuje prostore in izjemoma brez navzočnosti prič opraviti preiskavo, če je to neogibno potrebno, **da lahko neposredno prime storilca kaznivega dejanja ali da se zavarujejo ljudje in premoženje.**

VARSTVO TAJNOSTI PISEM IN DRUGIH OBČIL:

Zagotovljena je tajnost pisem in drugih občil. Samo zakon lahko predpiše, da se na podlagi odločbe sodišča za določen čas ne upošteva varstvo tajnosti pisem in drugih občil in nedotakljivost človekove zasebnosti, če je to nujno za uvedbo ali potek kazenskega postopka ali za varnost države.

VARSTVO OSEBNIH PODATKOV:

Zagotovljeno je varstvo osebnih podatkov. **Prepovedana je uporaba osebnih podatkov v nasprotju z namenom njihovega zbiranja.** Zbiranje, obdelovanje, namen uporabe, nadzor, in varstvo tajnosti osebnih podatkov določa zakon. Vsakdo ima pravico seznaniti se z zbranimi osebnimi podatki, ki se nanašajo nanj, in pravico do sodnega varstva ob njihovi zlorabi.

POLITIČNE PRAVICE IN SVOBOŠČINE SVOBODA IZRAŽANJA:

Zagotovljena je svoboda izražanja misli, govora in javnega nastopanja, tiska in drugih oblik javnega obveščanja in izražanja. Vsakdo lahko svobodno zbira, sprejema in širi vesti in mnenja. **Vsakdo ima pravico dobiti informacijo javnega značaja,** za katero ima v zakonu utemeljen pravni interes, razen v primerih, ki jih določa zakon.

PRAVICA DO POPRAVKA IN ODGOVORA:

Zagotovljena je pravica do popravka objavljenega obvestila, s katerim sta prizadeta pravica ali interes posameznika, organizacije ali organa. Zagotovljena tudi pravica do odgovora na objavljeno informacijo.

SVOBODA VESTI:

Izpovedovanje vere in drugih opredelitev v zasebnem in javnem življenju je svobodno. Nihče se ni dolžan opredeliti glede svojega verskega ali drugega prepričanja. Starši imajo pravico, da v skladu s svojim prepričanjem zagotavljajo svojim otrokom versko in moralno vzgojo. Usmerjanje otrok glede verske in moralne vzgoje mora biti v skladu z otrokovo starostjo in zrelostjo ter z njegovo svobodo vesti, verske in druge opredelitve ali prepričanja.

PRAVICA DO UGOVORA VESTI:

Ugovor vesti je dopusten v primerih, ki jih določi zakon, če se s tem ne omejujejo pravice in svoboščine drugih oseb. **Ugovor vesti pomeni posameznikovo nasprotovanje**

pravnemu redu, in sicer se posameznik iz (osebno utemeljenih) moralnih, filozofskih in podobnih razlogov **odreče poslušnosti pravu** (npr. tisti, ki ni pripravljen sodelovati pri opravljanju vojaške obveznosti, se mora omogočiti, da sodeluje pri obrambi države na drugačen način).

PRAVICA DO ZBIRANJA IN ZDRUŽEVANJA:

Zagotovljena je pravica do mirnega zbiranja in do javnih zborovanj. Vsakdo ima pravico, da se svobodno združuje z drugimi. Zakonske omejitve teh pravic so dopustne, če to zahteva varnost države ali javna varnost ter **varstvo pred širjenjem nalezljivih bolezni**. Poklicni pripadniki obrambnih sil in policije ne morejo biti člani političnih strank.

VOLILNA PRAVICA:

Volilna pravica je:

1. **splošna** (vsak državljan, ki dopolni 18 let, ima pravico voliti in biti izvoljen);
2. **enaka** (glas vsakega volilca ima enako vrednost).

Vsak državljan, ki je dopolnil 18 let, ima pravico voliti (**aktivna** volilna pravica) in biti voljen (**pasivna** volilna pravica). Zakon lahko določi, v katerih primerih in pod katerimi pogoji imajo volilno pravico **tujci**. Zakon določi ukrepe za spodbujanje enakih možnosti moških in žensk pri kandidiranju na volitvah v državne organe in organe lokalnih skupnosti.

SODELOVANJE PRI UPRAVLJANJU JAVNIH ZADEV:

Vsak državljan ima pravico, da v skladu z zakonom neposredno ali po izvoljenih predstavnikih sodeluje pri upravljanju javnih zadev.

PRAVICA DO PETICIJE:

Vsak državljan ima pravico do vlaganja peticij in do drugih pobud splošnega pomena. Peticija je vsaka zahteva oziroma pobuda enega ali več državljanov, ki je splošnega pomena ali pa se nanaša na posamične zadeve, in je naslovljena na enega ali več državnih organov (zahvala, predlog, prošnja, pritožba, ugovor).

PRIBEŽALIŠČE:

V mejah zakona je priznana pravica pribežališča tujim državljanom in osebam brez državljanstva, ki so preganjane zaradi zavzemanja za človekove pravice in temeljne svoboščine.

SOCIALNE, EKONOMSKE, KULTURNE in DRUŽINSKE PRAVICE

SOCIALNE PRAVICE:

PRAVICA DO SOCIALNE VARNOSTI:

Državljanji imajo pod pogoji, določenimi z zakonom, pravico do socialne varnosti, vključno s pravico do **pokojnine**. Država ureja **obvezno** zdravstveno, pokojninsko, invalidsko in drugo socialno zavarovanje ter skrbi za njihovo delovanje. Vojnim veteranom in žrtvam vojnega nasilja je zagotovljeno posebno varstvo v skladu z zakonom.

PRAVICA DO ZDRAVSTVENEGA VARSTVA:

Vsakdo ima pravico do zdravstvenega varstva pod pogoji, ki jih določa zakon. Zakon določa pravice do zdravstvenega varstva iz javnih sredstev. Nikogar ni mogoče prisiliti k zdravljenju, razen v primerih, ki jih določa zakon.

PRAVICE INVALIDOV:

Invalidom je v skladu z zakonom zagotovljeno varstvo ter usposabljanje za delo. Otroci z motnjami v telesnem ali duševnem razvoju ter druge huje prizadete osebe imajo pravico do izobraževanja in usposabljanja za dejavno življenje v družbi. Izobraževanje in usposabljanje se financira iz javnih sredstev.

EKONOMSKE PRAVICE**PRAVICA DO ZASEBNE LASTNINE IN DEDOVANJA:**

Zasebna lastnina pomeni pravico razpolaganja s premoženjem za časa življenja in za primer smrti, zaradi česar pomeni dajanje prednosti zakonitemu dedovanju pred oporočnim kršitev te pravice.

SVOBODA DELA:

Zagotovljena je svoboda dela. Vsakdo prosto izbira zaposlitev. Vsakomur je pod enakimi pogoji dostopno vsako delovno mesto. Prisilno delo je prepovedano.

PRAVICE IZOBRAŽEVANJA, ZNANOSTI IN UMETNOSTI:**IZOBRAZBA IN ŠOLANJE:**

Izobraževanje je svobodno. **Osnovnošolsko izobraževanje je obvezno in se financira iz javnih sredstev.** Država ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo ustrezno izobrazbo.

AVTONOMNOST UNIVERZE IN DRUGIH VISOKIH ŠOL:

Državne univerze in državne visoke šole so avtonomne (pravica do samoupravljanja). Način njihovega financiranja ureja zakon.

SVOBODA ZNANOSTI IN UMETNOSTI:

Zagotovljena je svoboda znanstvenega in umetniškega ustvarjanja. V preteklosti so bili avtorji nekaterih del zaradi svojih del preganjani ali cenzurirani.

PRAVICA DO USTVARJALNOSTI:

Zagotovljeno je **varstvo avtorskih in drugih pravic**, ki izvirajo iz umetniške, znanstvene, raziskovalne in izumiteljske dejavnosti.

DRUŽINSKE PRAVICE:**ZAKONSKA ZVEZA IN DRUŽINA:**

Zakonska zveza temelji na enakopravnosti zakoncev. Sklene se pred pristojnim državnim organom. Zakonsko zvezo in pravna razmerja v njej, v družini in v zunajzakonski skupnosti ureja zakon. Država varuje družino, materinstvo, očetovstvo, otroke in mladino ter

ustvarja za to varstvo potrebne razmere.

PRAVICE IN DOLŽNOSTI STARŠEV:

Starši imajo pravico in dolžnost vzdrževati, **izobraževati** in **vzgajati** svoje otroke. Ta pravica in dolžnost se staršem lahko odvzame ali omeji samo iz razlogov, ki jih zaradi varovanja otrokovih koristi določa zakon. Otroci, rojeni zunaj zakonske zveze, imajo enake pravice kakor otroci, rojeni v njej.

SVOBODNO ODLOČANJE O ROJSTVU OTROK:

Odločanje o rojstvih svojih otrok je svobodno. Država zagotavlja možnosti za uresničevanje te svoboščine in ustvarja razmere, ki omogočajo staršem, da se odločajo za rojstva svojih otrok.

PRAVICE OTROK:

Otroci uživajo posebno varstvo in skrb. Človekove pravice in temeljne svoboščine uživajo otroci v skladu s svojo starostjo in zrelostjo. Otrokom se zagotavlja posebno varstvo pred gospodarskim, socialnim, telesnim, duševnim ali drugim izkoriščanjem in zlorabljanjem. Takšno varstvo ureja zakon. Otroci in mladoletniki, za katere starši ne skrbijo, ki nimajo staršev ali so brez ustrezne družinske oskrbe, uživajo posebno varstvo države (rejništvo, posvojitev).

PRAVICE NARODNIH SKUPIN:

IZRAŽANJE NARODNE PRIPADNOSTI:

Vsakdo ima pravico, da svobodno izraža pripadnost k svojemu narodu ali narodni skupnosti, da goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo.

PRAVICA DO UPORABE SVOJEGA JEZIKA IN PISAVE:

Vsakdo ima pravico, da pri uresničevanju svojih pravic in dolžnosti ter v postopkih pred državnimi in drugimi organi, ki opravljajo javno službo, uporablja svoj jezik in pisavo na način, ki ga določi zakon.

PREPOVED SPODBUJANJA K NEENAKOPRAVNOSTI IN NESTRPNOSTI TER PREPOVED SPODBUJANJA K NASILJU IN VOJNI:

Protiustavno je vsakršno **spodbujanje** k narodni, rasni, verski ali drugi neenakopravnosti ter **razpihovanje** narodnega, rasnega, verskega ali drugega **sovraštva** in **nestrpnosti**. Protiustavno je vsakršno **spodbujanje** k **nasilju** in vojni.

POSEBNE PRAVICE AVTOHTONE ITALIJANSKE IN MADŽARSKE NARODNE SKUPNOSTI V SLOVENIJI:

- Svobodno uporabljajo svoje narodne simbole.
- Ohranjanje svoje narodne identitete ustanavljajo organizacije, razvijajo gospodarske, kulturne in znanstvenoraziskovalne dejavnosti ter dejavnosti na področju javnega obveščanja in založništva.
- Pravico do vzgoje in izobraževanja v svojem jeziku ter do oblikovanja in razvijanja te vzgoje in izobraževanja. Zakon določa območja, na katerih je dvojezično šolstvo obvezno.

- Zagotovljena je pravica, da gojijo odnose s svojima matičnima narodoma in njunima državama. Država gmotno in moralno podpira uveljavljanje teh pravic.
- Na območjih, kjer ti skupnosti živita, ustanovijo njuni pripadniki za uresničevanje svojih pravic svoje samoupravne skupnosti. Na njihov predlog lahko država pooblasti samoupravne narodne skupnosti za opravljanje določenih nalog iz državne pristojnosti ter zagotavlja sredstva za njihovo uresničevanje.
- Narodni skupnosti sta neposredno zastopani v predstavniških organih lokalne samouprave in v DZ (poslanca).
- Zakon ureja položaj in način uresničevanja pravic italijanske oziroma madžarske narodne skupnosti na območjih, kjer živita, obveznosti samoupravnih lokalnih skupnosti za uresničevanje teh pravic, ter tiste pravice, ki jih pripadniki teh narodnih skupnosti uresničujejo tudi zunaj teh območij. Pravice obeh narodnih skupnosti ter njunih pripadnikov so zagotovljene ne glede na število pripadnikov teh skupnosti.
- Zakoni, drugi predpisi in splošni akti, ki zadevajo uresničevanje v ustavi določenih pravic in položaja zgolj narodnih skupnosti, ne morejo biti sprejeti brez soglasja predstavnikov narodnih skupnosti.

POLOŽAJ IN POSEBNE PRAVICE ROMSKE SKUPNOSTI V SLOVENIJI:

Položaj in posebne pravice romske skupnosti, ki živi v Sloveniji, ureja *Zakon o romski skupnosti v Republiki Sloveniji* (Uradni list RS, št. 33/07). Romi v Sloveniji niso priznani kot avtohtona niti kot posebna narodna skupnost.

6. GOSPODARSKA IN SOCIALNA RAZMERJA

(VARSTVO DELA, LASTNINA, LASTNINSKA PRAVICA TUJCEV, RAZLASTITEV, JAVNO DOBRO IN NARAVNA BOGASTVA, VARSTVO ZEMLJIŠČ, ZDRAVO ŽIVLJENJSKO OKOLJE, VAROVANJE NARAVNE IN KULTURNE DEDIŠČINE, PODJETNIŠTVO, SOODLOČANJE, SINDIKALNA SVOBODA, PRAVICA DO STAVKE, PRIMERNO STANOVANJE)

DELO IN GOSPODARSKA DEJAVNOST:

VARSTVO DELA:

Država ustvarja možnosti za zaposlovanje in za delo ter zagotavlja njuno zakonsko varstvo.

PODJETNIŠTVO:

Gospodarska pobuda je svobodna. Zakon določa pogoje za ustanavljanje gospodarskih organizacij. Gospodarska dejavnost se ne sme izvajati v nasprotju z javno koristjo. Prepovedana so dejanja nelojalne konkurence in dejanja, ki v nasprotju z zakonom omejujejo konkurenco.

SOODLOČANJE:

Delavci sodelujejo pri upravljanju v gospodarskih organizacijah in zavodih na način in pod pogoji, ki jih določa zakon.

SINDIKALNA SVOBODA:

Ustanavljanje in delovanje sindikatov ter včlanjevanje vanje je svobodno. Sindikat je interesna organizacija, ki združuje delavce na podlagi prostovoljnega včlanjevanja, svobode sindikalnega organiziranja in kolektivnega pogajanja. Temeljna naloga sindikata je zaščita in izboljšanje gospodarskih, socialnih, izobraževalnih in kulturnih interesov svojih članov.

PRAVICA DO STAVKE:

Delavci imajo pravico do stavke. Če to zahteva javna korist, se lahko pravica do stavke, upoštevajoč vrsto in naravo dejavnosti, z zakonom omeji. Stavka je stanje, ko se organizirana skupina ljudi odloči upreti določenim razmeram in direktivam, največkrat na delovnem mestu.

PRIMERNO STANOVANJE:

Država ustvarja možnosti, da si državljani lahko pridobijo primerno stanovanje. Primerno stanovanje je tisto stanovanje, ki je v takšni eno ali večstanovanjski stavbi, ki je zgrajena v skladu z minimalnimi tehničnimi pogoji za graditev stanovanjskih stavb in stanovanj in je zanjo v skladu s predpisi o graditvi objektov izdano uporabno dovoljenje. Stanovanje mora imeti ločen spalni in bivalni del (razen v primeru garsonjere) ter mora zadoščati stanovanjskim potrebam lastnika oziroma najemnika in njunih ožjih družinskih članov, ki živijo z lastnikom oziroma najemnikom v skupnem gospodinjstvu, ter ustrezati površinskim normativom.

V SLOVENIJI ZAPOSLENI TUJCI:

V Sloveniji zaposleni tujci in člani njihovih družin imajo posebne pravice, določene z zakonom.

LASTNINA:

Zakon določa način pridobivanja in uživanja lastnine tako, da je zagotovljena njena gospodarska, socialna in ekološka funkcija. Zakon določa način in pogoje **dedovanja**.

LASTNINSKA PRAVICA TUJCEV:

Tujci lahko pridobijo lastninsko pravico na nepremičninah pod pogoji, ki jih določa zakon ali mednarodna pogodba, ki jo ratificira državni zbor.

RAZLASTITEV:

Lastninska pravica na nepremičnini se lahko **v javno korist odvzame** ali **omeji** proti nadomestilu v naravi ali proti odškodnini pod pogoji, ki jih določa zakon.

JAVNO DOBRO IN NARAVNA BOGASTVA:

Na javnem dobru se lahko pridobi posebna pravica uporabe pod pogoji, ki jih določa zakon. Zakon določa pogoje, pod katerimi se smejo izkoriščati naravna bogastva. Zakon lahko določi, da smejo naravna bogastva izkoriščati tudi tuje osebe, in določi pogoje za

izkoriščanje.

TO JE VZOREC

Prebrali ste 6 poglavij prvega vsebinskega sklopa. Celoten sklop jih ima 71, izpit pa ima poleg tega še dva sklopa – predpise s področja vzgoje in izobraževanja ter slovenski knjižni jezik.

Celotno gradivo, kartice za vajo, zakonodajo, primere izpitnih vprašanj, testni izpit in načrt učenja najdete na **viznaizi.si**.